

Drago ZAJC

POROČILO O 11. SLOVENSКИH POLITOLŠKIH DNEVIH 'VERTIKALNA IN HORIZONTALNA ODGOVORNOST V SODOBNIH POLIARHIJAH'

Portorož, 2.-3. junij, 2000

Vertikalna in horizontalna odgovornost je bila izbrana kot glavna tema enajstih 'Slovenskih politoloških dni 2000', ki so bili organizirani kot mednarodna konferenca natančno deset let po spremembi političnih režimov v Srednji in Vzhodni Evropi. V številnih državah od Baltika do Jadrana so bile vzpostavljene parlamentarne demokracije, ki jih uvrščamo pod moderne 'poliarhije' (Dahl, 1979). To pomeni, da imajo regularne volitve na osnovi zagotovljene pravice do združevanja in svobode govora ter informiranja, ki zagotavljajo vertikalno odgovornost. Volitve pa so občasne in njihova učinkovitost pri zagotavljanju vertikalne odgovornosti ni povsem jasna. Strankarski sistem ni vedno stabilen, volilna podpora strankam se utegne močno spreminjati in tudi glavna vprašanja družbenega razvoja včasih niso dovolj definirana. Izvoljeni imajo pogosto interese, ki se razlikujejo od pričakovanj volivcev, prizadevajo si razširiti meje svojega odločanja in odločati brez upoštevanja opozicije oz. uresničevati zamišljene politike brez nasprotovanja drugih. Same predstavnike institucije niso še dovolj stabilne in tudi proces odločanja ni dovolj urejen in predvidljiv. Zaradi množice hitrih in zelo pomembnih odločitev, državljani ne morejo pravočasno reagirati, parlamenti in vlade pa ne dobivajo dovolj povratnih informacij o njihovem uresničevanju. Posamezni protesti prizadetih in množična sredstva obveščanja pogosto ustvarjajo samo klimo množičnega nezadovoljstva z vlado ali političnim sistemom, v kateri je težko ugotovljati dejansko odgovornost ali celo predvideti sankcije. Vertikalna odgovornost je torej lahko samo predpostavka, v kolikor ni transparentnosti in javnega nadzora. Kljub temu se volitve pogosto jemlje kot edini kriterij demokratičnosti. Številne zahodne države so bile zaradi rednih volitev pripravljene priznati 'bona fide' demokratičnost Jelcinovi

Rusiji, Tudjmanovi Hrvaški ali Fudžimori-jevemu Peruju, čeprav so šefi teh držav dominirali nad parlamenti, vladami in celo sodstvom. Moderno povezovanje demokracije z volitvami je torej pogosto preozko - gre za poenostavljeno razumevanje političnih procesov in razmerij odgovornosti (O'Donnell, 1998).

Takšno stanje upravičeno zahteva poglobljeno razpravo tudi o horizontalni odgovornosti. Ta odgovornost je odvisna od načina delitve oblasti na parlamentarno, izvršno in zakonodajno ter od medsebojnih 'checks and balances', s katerimi vzdržujejo ravnotežja, in od njihove pripravljenosti na samoomejevanje. Prav tako je odvisna od institucij oz. državnih agencij, ki imajo zadostno avtonomijo in formalne pristojnosti (ki so jih dejanko pripravljene izvajati) za opravljanje stalnega (rutinskega) nadzora nad delovanjem drugih institucij in nosilcev javnih funkcij, zato, da preprečujejo nedovoljene (improper) in nezakonite (unlawful) akcije oz. odkrivajo, ali te ne storijo tistega, k čemur so zavezane. 'Slovenski politološki dnevi 2000' so imeli torej dva glavna osnovna cilja - odpreti razpravo o več dejavnih, ki so pomembni za vertikalno odgovornost, kot so volivci, politične stranke, nevladne organizacije, mediji, politične elite in parlamenti ter hkrati o delovanju in odgovornosti institucij, ki jih uvrščamo na 'horizontalno', kot so izvršna oblast z upravo, pravosodje, ombudsman, računsko sodišče in banke kot politične institucije.

Domači in tuji aktivni udeleženci letošnjih že 11. Slovenskih politoloških dni (skupaj jih je bilo več kot 130) so predstavili posamezne dejavnike odgovornosti in ocenili njihovo avtonomnost in hkrati odgovornost drugim dejavnikom, vključno volilcem. Referati in razprava v prvem dopoldanskem delu konference (v kateri so sodelovali dr. S. Splichal (o medijih), dr. J. Prunk (o slovenski eliti), dr. I. Lukšič (o politični odgovornosti) in dr. D. Zajc (o vertikalni in horizontalni odgovornosti kot novem pristopu za proučevanje demokracije) je potrdila, da se vertikalna odgovornost težko uresničuje v razmerah še vedno ne dovolj stabilnih strankarskih sistemov v celotni regiji, na kar opozarjajo velike spremembe v volilni podpori strankam v

vseh državah (Poljski, Češki, Slovaški, Madžarski, Sloveniji in Hrvaški), kar povzroča tudi težavnost koalicij. Hkrati pa delovanje novih institucij ni vedno zadovoljivo, posamezne veje oblasti niso dovolj avtonomne ali pa skušajo posegati v delovanje drugih. Nastopi naslednjih udeležencev – dr. M. Brezovška (o upravi), mag. U. Vchovarja (o sodstvu), I. Itelke Korpič – Horvat (o računskem sodišču in I. Bizjaka (o vlogi ombudsmana) so opozorili na številne neposredne in posredne linije odgovornosti vsakega dejavnika. Uveljavljenost in ugled posameznih agencij nadzora je odvisna tudi od vrste sankcij, ki jih lahko uporabijo. V demokratičnih državah je pogosto že javna objava določenih podatkov dovolj hud instrument izterjevanja odgovornosti, saj posameznim institucijam ali nosilcem javnih funkcij zmanjšuje kredibilnost in legitimnost. V dopoldanski del je spadala tudi splošna primerjava med Slovenijo in Češko, kot državam v fazi konsolidacije demokracije, je podal dr. L. Cabada, medtem ko je tranzicijo na Madžarskem predstavil dr. Dan Roberts.

Posebno velik pomen je bil dan v popoldanskem delu tudi bankam kot političnim institucijam, saj banke na eni strani dopolnjujejo institucije na horizontalni liniji odgovornosti, na drugi strani pa so nacionalne banke ključni element zagotavljanja gospodarske, in s tem tudi politične stabilnosti, in pospeševalec prehoda v fazo konsolidacije demokracije – v tem delu sta ob generalnem guvernerju banke Slovenije dr. F. Arharju sodelovali tudi politologi J. Wiart iz Poljske, T. Reytt iz Češke in A. Saito iz Japonske.

Glavni zaključek tega dela konference je bil, da je v sodobnih (novih) 'poliarhijah' učinkovitost horizontalne odgovornosti tesno povezana z vertikalno odgovornostjo, ki je pravzaprav njen pogoj. Vendar pa je vertikalna odgovornost le nujen, ne pa zadosten pogoj za horizontalno. Šele obe skupaj zagotavljata, da se formalno institucionalizirane 'poliarhije' lahko uresničijo v svoji demokratični, liberalni in republikanski vsebini. Učinkovitost posameznih institucij-

agencij in drugih dejavnikov pri zagotavljanju zadostne ravni odgovornosti zahteva njihovo sočasno, včasih koordinirano akcijo.

V okviru druge teme posveta 'Vloga politologije v slovenski družbi', ki je bila v soboto, 3. junija, je dr. Danica Fink-Hafner s pomočjo vrste podatkov prikazala rast slovenske politologije v zadnjih enajstih letih, razprava pa je odprla stara in nova vprašanja stanja discipline na Slovenskem v prehodnem obdobju in možnosti razvoja. Te možnosti so na pedagoškem in raziskovalnem področju limitirane z razpoložljivimi sredstvi, poleg tega pa so sedanji učitelji in raziskovalci tudi zelo obremenjeni. Razprava je pokazala, da je v sedanjih razmerah potrebno širiti in poglobljati politološko znanje kot način realističnega spoznavanja in obravnavanja politike, ki naj nadomesti tradicionalne predstave o politiki in sooblikuje novo politično kulturo. Ti izzivi so posebno veliki v fazi konsolidacije demokracije v novi samostojni državi, ki poteka hkrati s pospešenim procesom vključevanja v EU. Kljub težavam, pa ima naša politologija številne rezultate doma in v tujini, ki so premalo opazni. Potrebna je višja identifikacija politologov s stroko, pa tudi tesnejši stiki med članstvom in vodstvom društva. Prav zato je bilo to že enajsto srečanje, na katerem je bilo veliko študentov, mišljeno tudi kot način druženja. Strokovne aktivnosti bi bilo treba dopolniti z bolj družabnimi – v tem smislu je letošnje srečanje dopolnil zanimiv zgodovinski ogled Pirana pod vodstvom dr. J. Prunka.

Prisotni politologi so sprejeli tudi dve posebni izjavi – prvo o neprimernosti poseganja ene veje oblasti (sodne) v zakonodajno in drugo, o podpori avstrijskemu profesorju Pelinki, ki je bil v postopku pred sodiščem zaradi izjave, ki jo je dal v Italiji o politiku Haiderju.

Enajste slovenske politološke dneve so omogočili z dodeljenimi sredstvi predvsem MZT, pa tudi nekateri drugi sofinanserji in donatorji, kot je Banka Slovenije, Ljubljanska banka, Fridrich Naumann Stiftung iz. Prague itd.